

Norbert Greinacher

Teologia praktyczna jest krytyczną teorią kościelnej praktyki w społeczeństwie

Studia Theologica Varsaviensia 22/1, 149-153

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NORBERT GREINACHER

TEOLOGIA PRAKTYCZNA JEST KRYTYCZNĄ TEORIĄ KOŚCIELNEJ PRAKTYKI W SPOŁECZEŃSTWIE¹

Określając teologię praktyczną jako teologię krytyczną nawiązujemy świadomie do teorii krytycznej rozwiniętej przede wszystkim przez Marksa Horkheimera i Teodora Adorno, nie identyfikując jej jednak tym samym z tą frankfurcką teorią krytyczną. Krytyka i nieufność w stosunku do tego, co istnieje, powinny stale determinować nasze myślenie. Dla teologii praktycznej status quo nie jest in statu possessionis, lecz winien się ciągle na nowo legitymować i to — jeśli chodzi o pozycję Kościoła w społeczeństwie — w stosunku do wymogów sprawy Jezusa, historii wolności ludzkiej i dzisiejszych potrzeb człowieka. Teologii praktycznej znacznie częściej wypadnie przedstawiać praktykę kościelną w społeczeństwie, tzn. wskazywać na jej niewłaściwość w stosunku do wymogów sprawy Jezusa i nowożytnych ruchów wyzwoleniczych, aniżeli ją weryfikować stwierdzając, że jakiś kierunek praktyki kościelnej rzeczywiście służy sprawie Jezusa i ludziom. Dla teologów praktycznych, w przeciwieństwie do przedstawicieli teorii strukturalno-funkcjonalnej i większości przedstawicieli Kościoła-institucji, teoria krytyczna nie jest czynnikiem „dysfunkcyjnym”, któryby przeszkadzał integracji społeczeństwa lub Kościoła i ją odrzucał, wobec czego należałoby jej unikać. Wręcz przeciwnie, dla myśli krytycznej konflikty są oznaką dynamiki i motorem postępu społecznego. W teorii krytycznej chodzi następnie o krytyczne zakwestionowanie ze względu na emancypację człowieka. Chodzi o zbawienie i wolność człowieka, przy czym zbawienie rozumiane jest w sensie obejmującym całego człowieka. Chodzi o przezwyciężenie alienacji

¹ Wykład wygłoszony na Akademii Teologii Katolickiej w dn. 13.10.1981 r.

człowieka, znalezienie jego identyczności — mówiąc językiem św. Pawła — o jego wybawienie od potęg i mocy; teoria krytyczna nie jest więc czysto formalnym elementem, lecz ma wybitne znaczenie merytoryczne. Zmierza do wypracowania niezniewalającej komunikacji, do zaspokojenia wszystkich potrzeb człowieka, odnalezienia przez niego swej tożsamości, do wyzwolenia. Staje się przy tym jasne, że historię można tworzyć, że przybliżenie społeczeństwa do tego celu wymaga stałego zaangażowania człowieka i że to zaangażowanie w ucłowieczenie świata stanowi kryterium własnego ostatecznego szczęścia lub nieszczęścia. Z drugiej jednak strony teolog praktyczny wie — w odróżnieniu od teoretyka-marksisty, że pełne osiągnięcie celu nie zależy od jego tylko działania, że zawsze ma szansę zaczynania od nowa i że ktoś inny — nie on — doprowadzi ostatecznie do stanu, do którego on poprzez swoje zaangażowanie stale zmierza — do stanu, w którym nie będzie bólu ani łez. Ta chrześcijańska nadzieja — przynajmniej w zasadzie — powinna ustrzec go od fanatyzmu i nietolerancji i doprowadzić do postawy, którą Theilard de Chardin nazywa spokojnym zaangażowaniem.

Teologia praktyczna jako teoria krytyczna nie może jednak nigdy poprzestawać na samej tylko teorii, lecz musi przynaglać do praktyki — bez praktyki jest wręcz nie do pomyślenia. Mimo to ani nie jest bezpośrednio tym samym, co praktyka, ani nie różni się od niej w sposób absolutny. Stosunek teorii do praktyki nacechowany jest brakiem ciągłości. Są one z sobą związane na zasadzie dwóch przeciwstawnych biegunów.

Wbrew Gertowi Otto definiuję teologię praktyczną nie jako krytyczną teorię związanego z religią działania w społeczeństwie, lecz jako krytyczną teorię działania Kościoła w społeczeństwie. Zajmuję takie stanowisko dlatego, że sformułowanie Otta jest tak szerokie, iż obejmuje dziedziny zainteresowania aż trzech dyscyplin: teologii moralnej, chrześcijańskiej nauki społecznej i teologii praktycznej. W przeciwieństwie do Otta utrzymuję zatem, że teologia praktyczna ma do czynienia przede wszystkim z praktyką kościelną. Samo przez się rozumie się przy tym, że jeśli mowa tu o Kościele i o kościelnej praktyce, to nie chodzi tylko o Kościół jako instytucję i jego urzędowych przedstawicieli, lecz pojęcia Kościół używam w znaczeniu obejmującym wszystkie czynności kościelne u wszystkich członków tego Kościoła. Praktyka kościelna oznacza każdą działalność, wszystkie sposoby działania, zachowania, które okazują się kościelne lub są w imieniu Kościoła spełniane. Praktyka kościelna oznacza więc działanie Kościoła na wszystkich płaszczyznach, we wszystkich jego wy-

miarach, podejmowane przez jego urzędowych przedstawicieli, i przede wszystkim przez jego członków.

Jeśli mówimy tu o praktyce kościelnej w społeczeństwie, to nie jest to modny zdobnik, lecz wyraz przekonania, że każda praktyka kościelna z konieczności ma miejsce w społeczeństwie i wywołuje w nim pewne skutki. Nie ma praktyki kościelnej, która by z góry nie była społecznie uwarunkowana i ukształtowana. Tak społecznie uwarunkowana praktyka kościelna oddziałuje na struktury społeczne i instytucje, wpływa na inne powiązania przyczynowe i oddziałuje potem z powrotem na praktykę kościelną, co wywołuje nowe skutki społeczne. Chodzi o wyrażenie tego dynamicznego wplatania się w sieć stosunków społecznych, gdy mówimy o teologii praktycznej, że jest krytyczną teorią praktyki kościelnej w społeczeństwie.

Z tego, co powiedziano, wynika, że teologia praktyczna musi ciągle na nowo kwestionować praktykę kościelną w społeczeństwie, podtrzymując żywą pamięć Jezusa z Nazaretu i starając się ukierunkować myśl i działanie zgodnie z Jego intencjami, biorąc z nich miarę i czerpiąc impulsy do ukształtowania takiej praktyki kościelnej, która by w miarę możliwości jak najbliższa była sprawie Jezusa. Musi temu oczywiście towarzyszyć świadomość, że jest to ruch asymptotyczny, o którym możemy wprawdzie mieć nadzieję, że zbliża się on stopniowo do intencji Jezusa, nie urzeczywistniając ich jednak całkowicie. Wg Jana Baptysty Metzja w strukturze naszego wyzwającego się społeczeństwa Kościół powinien uważać się za świadka i przekaziciela niebezpiecznego przypomnienia o wolności i starać się w ten sposób publicznie występować. Jeśli tak jest, zadaniem teologii praktycznej musi być analiza konkretnej praktyki kościelnej pod kątem pytania, czy w konkretnych sytuacjach Kościół rzeczywiście jest siłą krytyczno-wyzwalającą w stosunku do jednowymiarowości panującej świadomości, czy podważa struktury pozorów w społeczeństwie i odsłania mechanizmy zaślepienia w imię owej lepszej przyszłości, dla której poświęcił się Jezus. Następnie zadaniem teologii praktycznej będzie tworzenie i realizowanie modeli, struktur, norm, zasad i imperatywów dla praktyki kościelnej, które warunkują możliwość takiego wyzwającego oddziaływania przez nią na ludzi. Metoda tak pomyślanej teologii praktycznej nie może być czysto dedukcyjna, tak jak gdyby można było normy dla życia Kościoła wydedukować z systemu objawionych i przez Kościół głoszonych prawd oraz z prawa kościelnego.

Nie może ona być także czysto indukcyjna, jak gdyby należa-

ło wychodzić z samej tylko sytuacji, z której wynikałyby odpowiedzi dotyczące rozwiązania problemów. Teologia praktyczna ma nie tylko odpowiadać na pytania współczesnych ludzi, ale sama ma je im stawiać. Ma kwestionować struktury myślowe i elementy rzeczywistości, ma wskazywać na to, co wątpliwe.

Metody, która pomogłaby teologii praktycznej osiągnąć swój cel, należy więc szukać w kierunku tego, co P. Tillich nazwał metodą korelacji, tzn. systemu, który przedstawia myślenie teologiczne jako dwuogniiskową elipsę. Tillich pisze: „Metoda korelacji konfrontuje pytania wynikające z określonej sytuacji z odpowiedziami, które są zawarte w Objawieniu. Nie wyprowadza odpowiedzi z pytań, ani nie daje odpowiedzi, które nie mają związku z pytaniami. Koreluje pytania i odpowiedzi, sytuację i orędzie, ludzką egzystencję i Boże samoobjawienie”.

Ten punkt wyjścia musi zostać w wypadku teologii praktycznej poszerzony. Nie elipsa, lecz „magiczny trójkąt praktycznej teologii”: obecna sytuacja, sprawa Jezusa i historia jej przekazywania (tradycja), pragmatyka działania kościelnego. Analiza obecnej sytuacji zawiera aspekty indywidualny i społeczny: dzisiejsza sytuacja dzisiejszych ludzi w społeczeństwie, a więc nowożytna historia wolności, dziś liczące się światopoglądy, dzisiejsza sytuacja Kościoła. Pragmatyka kościelnej działalności znaczącej koncepcję działania Kościoła w społeczeństwie na krótszą i dalszą metę.

Te trzy punkty (analiza teraźniejszości, sprawa Jezusa, pragmatyka) to nie tylko kolejne kroki ani kolejno w czasie realizowany program, ani też logiczna dedukcja, tylko metoda korelacji. Nie analizuje się najpierw współczesnej sytuacji, aby potem wyniki skonfrontować ze sprawą Jezusa i wyprowadzić stąd pragmatykę. Te trzy punkty zamknięte są w jednym i tym samym postępowaniu hermeneutycznym. Wszystkie trzy pozostają w ustawicznym ze sobą dialogu w każdej chwili. Sprawa Jezusa stawia pytania dzisiejszej sytuacji i odwrotnie. Także pragmatyka nie jest wynikiem, jest ona ciągle kwestionowana ze względu na dzisiejszą sytuację i na sprawę Jezusa, a z pierwszych rezultatów tej pragmatyki rodzą się nowe pytania wobec sprawy Jezusa itd. Metoda teologii praktycznej musi zatem być przepojona tak rozumianą metodą korelacji.

Thumaczyła Irena Mierzwa

Praktische Theologie ist die kritische
Theorie der kirchlicher Praxis in der
Gesellschaft

Zusammenfassung

Der Autor stellt eine Konzeption der praktischen Theologie vor. Diese Konzeption kann mit die Korelationsmethode Paul Tillichs verglichen werden. Es geht aber um ein „magischen Triangel“, im welchen die gegenwärtige Situation, die Sache Jesu und die Pragmatik der kirlichen Handlung miteinander konfrontieren würden.

N. Greinacher